

MEGJEGYZÉSEK A KECSKEMÉT KÖRNYÉKI ETNIKAI VIZSGÁLATOKKAL KAPCSOLATBAN

Farkas L. Gyula és Molnár Erika

Szegedi Tudományegyetem, Embertani Tanszék, Szeged

Farkas L. Gy., Molnár E.: *Remarks on the ethnical investigations of Kecskemét and its surroundings.* The preparation of a monograph on the city of Kecskemét and its surroundings has begun in the Katona József Museum of Kecskemét under the direction of Zsuzsanna Bereznai ethnographer, editor in chief of the upcoming book.

One chapter of the monograph will be dedicated for the results of the anthropological investigation of the subadult and adult populations. The editor in chief entrusted one author of the present study with the preparation of this chapter and made the data sheet of the previous anthropological study on the adult population of Kecskemét and its surroundings available. The previous study was performed by Gyula Henkey. During the evaluation of the data it turned out that not all data sheet can be used, because the date of birth and date of inspection were incompletely recorded in some cases. Beside this data of the juveniles occur in several cases among the data of the adult population. The examined morphological traits are recorded in an unreadable form. As a result of these, the evaluation cannot be made in the usual manner.

Keywords: Ethnical investigation; Adult population; Kecskemét; Gyula Henkey; Re-evaluation of the data.

Bevezetés

1970 óta számos település monográfiája jelent meg és azok között szerencsés módon sok esetben lehetőség nyílt arra is, hogy az adott település felnőtt lakosságának antropológiai jellemzését konkrét adatgyűjtések alapján ismertetni lehessen. Ilyen jellegű monográfia elkészítését tervezi a kecskeméti Katona József Múzeum; a szerkesztői és szervező munkát Bereznai Zsuzsanna néprajzos muzeológus végzi. A monográfia egyik fejezetében lehetőség van a fiatalok és felnőttek a Kecskeméten és környékén korábban végzett antropológiai vizsgálatok eredményeinek az ismertetésére is (Farkas 2016).

A felnőttek antropológiai jellegeinek értékelésének alapját a kecskeméti múzeumban levő és Henkey Gyula által 9 településen gyűjtött adatok képezték. Ezeknek a vizsgálati lapoknak a feldolgozása során azonban néhány, az értékelést megnehezítő körülmény adódott.

Az életkorok megállapításánál nehézséget jelentett az a tény, hogy az adatgyűjtő lapokon a vizsgált személy pontos születési idejére, valamint a pontos vizsgálati időpontra vonatkozó feljegyzések hiányosak. Négy település (Fülöpszállás, Szabadszállás, Ókéske, Orgovány) esetében a vizsgált személyek pontos születési dátuma és a vizsgálatok időpontja nincsenek feltüntetve. Bugac, Kunszállás, Lászlófalva, Szalkszentmárton településeknél az adatgyűjtő lapokon csak a megvizsgáltak születési ideje, Újkéske esetében pedig csak a születési év van feljegyezve (megemlítendő, hogy Lászlófalva község 1952-ben alakult Kecskemét Alsószentkirály és Felsőszentkirály településekből, 1987 óta a község neve Szentkirály). Minden esetben egész szám jelzi a

lapokon a vizsgált egyén életkorát, ami arra utal, hogy Henkey az életkort bemondás alapján jegyezte fel. Emiatt a megvizsgált személy pontos életkorát nem lehet decimális táblázattal kiszámítani. Az etnikai vizsgálatoknál az egyéneket általában a 20–40, 41–60 és 61 évesnél idősebbek korcsoportjába szoktuk besorolni. Az előzőkben említett, pontos születési időpont hiánya miatt nem lehet egyértelműen meghatározni, hogy ki tartozik a 20, 40, 41, 60, 61 évesek korcsoportjába. Henkey a fülöpszállásiak és szabadszállásiak (Henkey 1961, 1962–63), Mándoki a szabadszállásiak esetében (Mándoki 1961) a 20 évesnél fiatalabbakat is bevonta az értékelésbe, ami szakmai szempontból helytelen.

Henkey feljegyezte a morfológiai jellegeket is, azokat azonban az olvashatatlan írás miatt nem lehet értékelni.

Vizsgált anyag és alkalmazott módszerek

Az előzők figyelembevételével a rendelkezésre álló és értékelésre alkalmas vizsgálati lapok száma eltérő (1. táblázat).

1. táblázat. A megvizsgált felnőttek megoszlása települések és nemek szerint.
Table 1. Number of the examined adult individuals by sex and residence.

Település – Residence	Megvizsgáltak – Examined		Értékeltek – Evaluated	
	Férfiak – Males	Nők – Females	Férfiak – Males	Nők – Females
Bugac	103	104	103	104
Fülöpszállás	250	250	233	222
Kunszállás	161	160	159	157
Lászlófalva	100	111	100	111
Ókéske	123	115	123	110
Orgovány	22	29	21	27
Szabadszállás	234	212	226	188
Szalkszentmárton	143	84	136	82
Újkéske	118	117	116	111
Összesen – Total	1254	1182	1217	1112

A felnőttek antropológiai jellemzéséhez a Henkey Gyula által gyűjtött, a kecskeméti Katona József Múzeumban levő és részünkre átadott vizsgálati anyagból kilenc település lakosságára vonatkozó adatgyűjtő lapokat értékelhettük. Ezek a települések a következők: Bugac, Fülöpszállás, Kunszállás, Lászlófalva, Ókéske, Orgovány, Szabadszállás, Szalkszentmárton, Újkéske. Az adatgyűjtő lapok közül csak azokat vettük figyelembe, amelyek 20 éves vagy annál idősebb egyénekre vonatkoznak.

Milyen következtetések vonhatók le az említettekből? Először is az, hogy ez az értékelési mód nem teszi lehetővé a mások által közölt és decimális életkor alapján felosztott csoportokkal való összehasonlítást. Erre csak úgy lenne lehetőség, ha a korábbi, felnőttekre vonatkozó adatgyűjtések esetében a fentiekben jelzett korcsoportok adatait szintén összevonjuk. Másrészt egyes jellegeknél az életkor előrehaladásával összefüggő változások átlagai kissé torzulnak. Az ember testmagasságánál a gerincoszlop görbülése, az arcmagasságánál a fogak kihullása és pótlásának hiánya miatt a korábbi életkorokhoz képest az idősebb korban kisebb értékeket kapunk. Végül az általunk értékelt kilenc település esetében lehetőség van az összehasonlításra, mivel a korcsoportok esetében az értékelés azonos módon történt.

A megállapított méretekből településenként és nemek szerint kiszámítottuk a megvizsgált egyének számát (n), jellegenként a legkisebb és legnagyobb értéket (variációs terjedelem, Min. és Max.), az aritmetikai átlagot ($\bar{x}$) és a szórást (s). Utóbbi – a jellegtől függően – annál nagyobb, minél nagyobb a méret esetében a legkisebb és legnagyobb érték közötti eltérés (2. táblázat).

Az egyes jellegek és relatív méretek (indexek) esetében az egyes szerzők (Lebzelter, Saller, Martin) által meghatározott felosztás szerint (Farkas 1973) csoportosítottuk az adatokat (3–4. táblázat).

Vizsgálati eredmények és értékelésük

A férfiak és nők jellegeit az 5. táblázatban feltüntetett átlagok alapján jellemezzük. Megemlíjtjük, hogy az átlag kiemeli a közös tulajdonságokat, de elfedi a különbségeket. Ezek figyelembe vételével a férfiakat és nőket az átlagok alapján következő módon jellemezhetjük:

Férfiak: testmagasságuk nagyközepes, fejük hosszú, széles, homlokuk széles, arcuk széles és közép magas, állkapcsuk nagyon széles. A relatív méretek szerint fejük rövid (brachycephal), arcuk széles (euryprosop), orruk keskeny (leptorrhin, 2. táblázat).

Nők: termetük nagyközepes, fejük hosszú, homlokuk széles, arcuk széles és közép magas, az állkapcsuk széles. A relatív méretek szerint fejük rövid (brachycephal), arcuk széles (euryprosop), orruk keskeny (leptorrhin, 2. táblázat).

2. táblázat. Az összevont minta statisztikai paraméterei nemek és jellegek szerint.

Table 2. Statistical parameters of the merged sample by sexes and traits.

Jelleg – Traits	Férfiak – Males				Nők – Females			
	n	$\bar{x}$	s	Min. – Max.	n	$\bar{x}$	s	Min. – Max.
Termet – Stature (cm)	1212	167,2	6,42	148,8–192,8	1107	156,3	5,89	137,7–175,2
Legnagyobb fejhossz – Head length (mm)	1217	188,8	6,08	151–212	1112	180,4	5,08	159–201
Fejszélesség – Head breadth (mm)	1217	158,8	5,26	139–178	1112	153,7	4,50	138–184
Legkisebb homloksz. – Min. front. b. (mm) ^a	1217	111,7	4,55	98–127	1112	109,1	4,19	96–122
Járomívszélesség – Bizyg. breadth (mm) ^b	1217	145,9	5,70	122–164	1112	139,3	5,22	122–158
Morf. arcmagasság – Tot. fac. height (mm) ^c	1217	121,3	6,47	99–144	1112	111,8	5,50	93–128
Állkapocsszeglet sz. – Big. b. (mm) ^d	1216	112,1	5,81	95–132	1112	105,1	5,19	85–120
Fejjelző – Cephalic index	1217	84,8	3,28	73,1–97,5	1112	85,6	2,86	75,0–93,6
Arcjelző – Facial index	1217	83,2	4,87	66,2–100,0	1112	80,2	4,38	64,4–98,5
Orrjelző – Nasal index	1212	66,0	6,52	46,9–89,6	1111	65,3	6,10	47,3–90,0

^a: Legkisebb homlokszélesség – Minimum frontal breadth, ^b: Bizygomatic breadth, ^c: Morfológiai arcmagasság – Total facial height, ^d: Állkapocsszeglet szélesség – Bigonial breadth

A két nem között az aritmetikai átlagok alapján egyedül az állkapocs esetében találunk eltérést: a férfiak állkapcsa nagyon széles, a nőké széles. Az összes többi jelleg és index esetében azonos jellemzés adható (5. táblázat).

Az aritmetikai átlagok szerint az egyes minták jellemzése két kivétellel megegyezik az összevont mintánál megadott jellemzéssel. Az egyik eltérés a férfiak esetében az újkécskei minta arcjelzőjénél figyelhető meg, ahol az átlag egy egész értékkel nagyobb, és emiatt az arcuk középszélesnek jellemezhető. A másik eltérés a nők esetében ugyancsak az arcjelző átlagának az értékénél, az orgoványi mintánál tapasztalható, ami 0,1-del

magasabb, mint az összevont minta átlaga, és emiatt arcuk jelző szerint a középszéles kategóriába sorolható. Mindkét esetben azonban olyan csekély az eltérés, hogy az gyakorlatilag elhanyagolható, statisztikailag nem igazolható. Ebből az a következtetés vonható le, hogy az egyes településeken megvizsgált személyek antropológiai méretei és megállapított jelzői alapján a népeiségek között nem mutatható ki semmilyen különbség.

A megállapított abszolút és relatív méreteket az egyes szerzők (Farkas 1973) által meghatározott kategóriákba nemek szerint besoroltuk (3–4. táblázat).

3. táblázat. Az összevont minta jellegeinek megoszlása kategóriák szerint – Férfiak.
Table 3. Distribution of the traits by categories – Males.

Kategóriák – Categories	n	Kategóriák (Categories)	n
<i>Termet – Stature (cm)</i>		<i>Járomívszélesség – Bizygomatic breadth (mm)</i>	
148,0–149,9	1	122–127	1
150,0–159,9	133	128–135	33
160,0–163,9	228	136–143	391
164,0–166,9	229	144–151	611
167,0–169,9	211	152–165	181
170,0–179,9	378	Összesen – Total	1217
180,0–199,0	32		
Összesen – Total	1212		
<i>Fejhossz – Head length (mm)</i>		<i>Morfológiai arcmagasság – Tot. facial height (mm)</i>	
151–169	2	99–111	82
170–177	37	112–117	252
178–185	285	118–123	433
186–193	648	124–129	327
194–212	245	130–144	123
Összesen – Total	1217	Összesen – Total	1217
<i>Fejszélesség – Head breadth (mm)</i>		<i>Állkapocsszeglet szélesség – Bigonial breadth (mm)</i>	
138–139	2	93–98	16
140–147	30	99–104	92
148–155	283	105–110	378
156–163	674	111–132	730
164–178	228	Összesen – Total	1216
Összesen – Total	1217		
<i>Legkisebb homlokszélesség – Min. frontal breadth (mm)</i>		<i>Fejjelző – Cephalic index</i>	
96–105	83	71,0–75,9	5
106–115	900	76,0–80,9	195
116–127	234	81,0–85,4	575
Összesen – Total	1217	85,5–90,9	414
		91,0–97,0	28
		Összesen – Total	1217
<i>Morfológiai arcjelző – Facial index</i>		<i>Orrjelző – Nasal index</i>	
66,4–78,9	244	46,9–54,9	37
79,0–83,9	439	55,0–69,9	872
84,0–87,9	328	70,0–84,9	293
88,0–92,9	171	85,0–99,9	10
93,0–100,0	35		
Összesen – Total	1217	Összesen – Total	1212

Ezekből a megoszlásokból azt állapíthatjuk meg, hogy a méretek és indexek megoszlása mindkét nemnél eltéréseket mutat. A 3–4. táblázatban nemenként az egyes jellegek már jobban szóródnak, ugyanis ebben az esetben nem érvényesül az átlagnál említett tulajdonság, vagyis az, hogy az átlag elfedi a különbségeket.

4. táblázat. Az összevont minta jellegeinek megoszlása kategóriák szerint – Nők.
Table 4. Distribution of the traits by categories – Females.

Kategóriák – Categories	n	Kategóriák (Categories)	n
<i>Termet – Stature (cm)</i>		<i>Járomívszélesség – Bizygomatic breadth (mm)</i>	
137,0–139,9	1	121–127	13
140,0–148,9	106	128–135	246
149,0–152,9	212	136–142	565
153,0–155,9	205	143–158	288
156,0–158,9	227	Összesen – Total	1112
159,0–167,9	326		
168,0–168,9	30		
Összesen – Total	1107		
<i>Fejhossz – Head length (mm)</i>		<i>Morfológiai arcmagasság – Tot. facial height (mm)</i>	
159–161	1	93–102	46
162–169	19	103–107	198
170–176	229	108–113	461
177–184	605	114–119	331
185–201	258	120–128	76
Összesen – Total	1112	Összesen – Total	1112
<i>Fejzélesség – Head breadth (mm)</i>		<i>Állkapocsszeglet szélesség – Bigonial breadth (mm)</i>	
135–141	2	85–87	1
142–149	199	88–93	15
150–157	696	94–99	132
158–184	215	100–105	421
Összesen – Total	1112	106–120	543
		Összesen – Total	1112
<i>Legkisebb homlokszél. – Min. frontal breadth (mm)</i>		<i>Fejjelző – Cephalic index</i>	
93–101	45	72,0–76,9	2
102–111	773	77,0–81,9	145
112–122	294	82,0–86,4	597
Összesen – Total	1112	86,5–91,9	352
		92,0–94,0	16
		Összesen – Total	1112
<i>Morfológiai arcjelző – Facial index</i>		<i>Orrjelző – Nasal index</i>	
61,4–76,9	236	47,3–54,9	40
77,0–80,9	409	55,0–69,9	833
81,0–84,9	312	70,0–84,9	233
85,0–89,9	131	85,0–99,9	3
90,0–98,5	24	Összesen – Total	1109
Összesen – Total	1112		

A 3–4. táblázatok adatai alapján a férfiakat és nőket a következők jellemzik:

Férfiak: a testmagasság túlnyomórészt magas, de jelentős számú a kisközepes, közepes és nagyközepes termetűek száma is. A fej hosszú, széles, homlokuk széles. Az arc széles és közép magas, az állkapocs nagyon széles. A relatív méretek eloszlása alapján fejük rövid (brachycephal), arcuk széles (euryprosop), orruk keskeny (leptorrhin).

Nők: a testmagasság főként magas, de jelentős számú a nagyközepes, kisközepes és közepes testmagasságúak száma is. Fejük hosszú, széles, homlokuk széles. Arcuk széles, közép magas. Az állkapocs széles. A relatív méretek szerint fejük rövid (brachycephal), arcuk széles (euryprosop), orruk keskeny (leptorrhin).

Ha a két nemről készült jellemzést összehasonlítjuk, kitűnik, hogy csupán egy esetben van eltérés: a férfiak állkapcsa elsősorban nagyon széles, míg a nők csak széles. Az összes többi esetben teljesen azonos a megoszlás, amiből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a férfiak és nők antropológiai szempontból teljesen hasonlóak.

5. táblázat. A vizsgált minták jellegeinek aritmetikai átlaga.
Table 5. Arithmetic mean of the traits in the examined samples.

Jelleg – Trait	Település – Residence								
	B	F	O	SzM	SzSz	Ó	L	K	Ú
Férfiak – Males									
Testmagasság – Stature (cm)	167,6	167,2	165,7	167,1	166,9	166,6	168,9	167,5	166,7
Legnagyobb fejhossz – Head length (mm)	189,0	189,1	188,3	189,5	189,0	188,8	188,1	189,0	187,6
Legnagyobb fejszélesség – Head breadth (mm)	158,2	159,0	158,7	157,5	158,6	160,8	159,4	158,3	158,6
Legkisebb homlokszél. – Min. frontal b. (mm) ^a	111,2	110,7	110,9	112,6	111,2	113,2	111,9	111,3	112,9
Járomívszélesség – Bizyg. breadth (mm) ^b	145,0	145,5	146,3	146,2	146,0	148,2	146,3	144,7	145,2
Morfológiai arcmagasság – Tot. fac. h. (mm) ^c	120,4	120,6	120,2	122,3	121,2	122,7	122,2	120,3	122,2
Állkapocsszeglet szélesség – Bigon. b. (mm) ^d	112,4	111,5	112,2	112,4	111,8	113,9	113,4	110,5	112,1
Fejfelző – Cephalic index	83,6	83,0	84,6	83,3	83,0	85,3	84,9	83,7	84,4
Arcfelző – Facial index	83,1	83,0	82,3	83,6	83,0	82,8	83,6	83,2	84,2
Orrfelző – Nasal index	66,0	65,7	65,8	66,9	66,4	66,2	65,7	65,2	65,9
Nők – Females									
Testmagasság – Stature (cm)	155,5	156,1	155,4	156,1	155,9	156,8	157,4	155,9	156,1
Legnagyobb fejhossz – Head length (mm)	180,5	179,9	180	181,3	180,1	180,8	180,8	180,5	180,4
Legnagyobb fejszélesség – Head breadth (mm)	152,9	153,6	153,6	154,1	153,4	154,6	154,9	152,9	152,7
Legkisebb homlokszél. – Min. frontal b. (mm) ^a	108,4	107,3	108,3	111,2	108,7	110,3	109,8	108,7	111,2
Járomívszélesség – Bizyg. breadth (mm) ^b	137,8	138,3	138,5	141,2	139,3	141,0	140,3	138,5	139,5
Morfológiai arcmagasság – Tot. fac. h. (mm) ^c	110,6	111,3	112,1	112,8	112,1	112,1	112,2	110,9	112,7
Állkapocsszeglet szélesség – Bigon. b. (mm) ^d	105,0	103,8	105,9	106,2	104,5	106,5	106,4	104,7	105,4
Fejfelző – Cephalic index	84,8	85,5	85,3	85,0	85,2	85,6	85,5	84,8	85,1
Arcfelző – Facial index	80,4	80,5	81,0	80,0	80,5	79,6	80,0	80,1	80,9
Orrfelző – Nasal index	66,1	64,8	64,7	65,4	64,2	66,4	66,5	65,0	65,8

B: Bugac, F: Fülöpszállás, O: Orgovány, SzM: Szalkszentmárton, SzSz: Szabadszállás, Ó: Ókéske, L: Lászlófalva, K: Kunszállás, Ú: Újkéske; ^a: Legkisebb homlokszélesség – Minimum frontal breadth, ^b: Bizygomatic breadth, ^c: Total facial height, ^d: Bigonial breadth

Irodalom

Farkas, L.Gy. (2016): *Biológiai antropológiai ismeretek Kecskemétről és környékéről*. Kecskemét Monográfiája (megjelenés alatt).

- Farkas, Gy. (1973): *Antropológiai praktikum II*. JATE, Szeged.
- Henkey, Gy. (1961): Fülöpszállási kunok embertani vizsgálata. *Népkutató Füzetek (Kecskemét)*, 2: 1–27.
- Henkey, Gy. (1962–63): *Szabadszállási kunok embertani vizsgálata*. Népkutató Kör Évkönyve. Városi Művelődési Ház, Kecskemét. pp. 30.
- Mándoki, A. (1961): A szabadszállási Lenin Tsz tagjainak orvosi és embertani vizsgálata. *Népkutató Füzetek (Kecskemét)*, 3: 3–10.

Levelezési cím: Farkas L. Gyula
Mailing address: Szegedi Tudományegyetem, Természettudományi és Informatikai Kar
Embertani Tanszék
Közép fasor 52.
H-6726 Szeged
Hungary
farlgy@bio.u-szeged.hu

